

Bibliotekarer forgår, bøger består

af fhv. forskningsbibliotekar, mag.art. Knud Bøgh

Da Julius Clausen i sin tid blev opfordret til at fortsætte sine erindringer og skrive om, hvordan det var at være på Det kongelige Bibliotek i hans senere år, svarede han lakonisk: Jeg vil gå i min grav med fred. Han havde ret i, at eftertidens videlyst oftest er knyttet til mennesker og deres stridigheder. Da en yngre kollega stillede mig det samme spørgsmål om, hvordan biblioteket var i årene omkring 1950, rystede jeg først på hovedet, men kom så til at tænke på, at et bibliotek først og fremmest er bøger, og at deres tal langt overgår de ansattes. De er der for bøgernes skyld og ikke omvendt. Som naturens vækster står bøgerne på deres pladser, tier som planterne, men svarer dog, når de bliver spurgt.

- Fortæl da om bøgerne og tidsskrifterne; hvordan magasinerne var, så længe den ældre bogmasse ikke var fortrængt af Nyere Samling, bøgerne trykt efter 1949. Vi yngre, vi der blev født igår, vil gerne vide lidt om den ældre bogbestand - når man enten så bøgernes rygge eller slog dem op og så ned over billeder og tekst. Havde den tids bøger en anden karakter, eller var de ikke så forskellige fra dem, der idag står i magasinerne?

Det store metalskelet i fem etager, ristegulvene og de enkelte reoler har ikke forandret sig siden dengang. Hvis man fra de øvre etager så ned i de to indre gårde, mødte øjet en rig vækst af selvsåede planter: i skyggesiden nælder og bregner i bunden, grå pile og buske med tæt løvhæng. Der hvor solen havde held til at nå ned, gængede nu og da en hvid snerleblomst. I modsætning til den store og velplejede have mellem bibliotek og rigsarkiv var det som at se ned over de vilde vækster i en ødegård.

Vendte man derimod blikket indad, stod man heroppe over for bindrækkerne med de europæiske klassikere i folio. De fleste af disse mørkebrune rygge var forsynet med gyldne forsiringer, men det gjaldt ikke det lyse kalveskind med Shakespeares

Second folio (1632). Ligesom 1623-udgaven er den tæt trykt, i to spalter og versene til tider sat som prosa, når sætteren skulle spare plads. På hylden overfor stod Ben Jonsons Works (1616), der havde skabt et mønster for de engelske folioudgaver. Her var satsbilledet stort og åbent, personnavne sat med versaler, luft om replikkerne - som havde han været en latinsk klassiker. Bogen virkede provokerende på samtiden: lad gå, hvis det havde været et epos, men en skuespilforfatter, som tilmed ikke var død endnu! Det brune helbind var smykket med bogbinderstempler og bar endnu en stump af et grønt bændel. Dette eksemplar indgik allerede i Frederik III's tid, og dets tidligere ejer, Laurids Ulfeldt, havde skrevet sit navn hen over titelbladet uden hensyn til dets prægtige triumfbue med symbolske figurer. Ulig moderne optryk aner man her de vidt forskellige sindelag, der lå bag de to folianter: den ene bestemt af pietet hos Shakespeares gamle venner overfor en tidligere teater-kammerat, den anden udtryk for samtidens påstand om, at Jonson var "a great lover and praiser of himself". Han satte en ny standard i bogtrykkets historie, Shakespeare i digtningens.

Shakespeares Second folio indgik først i biblioteket efter at dets grundlægger, Frederik III, var død. Så der er ingen grund til at tro, at han har åbnet netop dette eksemplar. Digterens sidste værk, Stormen, stod i spidsen af bogen, og var kongens øjne faldet på dette skuespil, kunne han i dets hovedperson, Prospero, have genkendt meget af sig selv, læst sig selv ind i det. De to drømte begge om ved hjælp af magiske bøger at beherske naturens hemmelige kræfter, "rapt in secret studies", som de var. Frederik var under Svenskekrigen på nippet til at blive en afsat monark, der måtte være glad, om han nåede iland på en fredelig ø. Caliban vidste, at vejen til at undergrave Prosperos magt, siges det tre gange i tredje akt, var at stjæle hans bøger og tilintetgøre dem. Begge de to fyrster elskede deres bogsamlinger, var afhængige af dem. Også den danske konge kunne have gjort Prosperos ord til sine: My library was dukedom large enough.

Den lille urskov i den indre gård sås ligeledes fra E-etagen i den fløj, der vender ud mod Istedløven på den anden side. Her var oprindelig teologien placeret, og den dominerede i alle formater. Måske var det H.O. Lange, der havde valgt at sætte den her i højden, nærmest himlen. Efterhånden blev det nødvendigt at forskyde disse grupper til andre steder i huset. Overbibliotekar Carl S. Petersen deltog selv i dette slidsomme arbejde, blev det sagt; måske havde hans læge tilrådt ham denne motion. Han blev bistået af en af de ældre betjente, og længe efter hang der på en reol mod gården en seddel med teksten "Den religiøse Del af Theologien er flyttet nedenunder" til det og det magasin. Om sedlen var dikteret af overbibliotekaren og kun ført i pen- nen af medhjælperen er ikke til at vide. Den var i det mindste ikke i forgængerens ånd.

For os yngre medhjælpere var det ikke noget eftertragtet arbejde at sætte bøger på plads i disse afsnit. Det var ofte Ingeborg Prip, der uddelte etager til os påpladssættere hver morgen. Hun udpegede den fyldte bogvogn med lånernes afleveringer fra den foregående dag og bad os om at trille ud i det pågældende magasin afsnit. Så var det langt interessantere at køre vognen ud i en af de nedre etager, f.eks. nede i B. Nok var der ret mørkt dernede, elektrisk lys var endnu ikke indlagt, og på vinterdage gjaldt det om at blive færdig, inden mørket faldt på. Men til gengæld stod her mange af bibliotekets smukkeste og mest interessante bøger. På dette sted overlevede den gamle rationelle ordning af bøgerne fra indflytningen i 1906. Englands historie i alle formater, i folio, kvart og oktav, forblev i samme magasin. Endnu så sent som i 1975 kunne man i B 5-7 se de engelske oktaver i højden og de store formater i bunden. Nærmest

gulv sås Hall og Holinshed, de tilsvarende udgaver som Shakespeare havde gennembladet og taget stof fra til de historiske dramer. På midterhylden stod Victoria History of English Counties, begyndt i dronningens egen tid og fortsat den dag i dag. De mange meter røde shirtingsbind kommer i samme udstyr som dengang. Kun har man nu reduceret deres gyldne våbenmærker og andre forsiringer, så deres røde pragt kommer bedre til deres ret og passer til vore dages mere puritanske smag.

I Ældre Samlings kataloger er topografi tæt forbundet med landenes historie, og Bædekens mange forløbere var ligeledes fordelt på denne etage. De fleste rejsebøger var beregnet til at medføres på rejsen, derfor i lommeformat. *Mirabilia Romæ* (1588) var i bøjelig pergament med bændler til at holde den tillukket. Efter det i rødt trykte titelblad fulgte små træsnit af bygninger, obelisker og akvædukter. I en Napolibog fra 1685 sad en rytter på en springende hest og pegede ud over byens herligheder. Der var forbavsende meget om de egne, ikke mindst om Pozzuoli, hvis svovlende kratere gjorde stærkt indtryk på den tids mennesker. Ellers var det ofte byer og kunstværker, gallerier og store ceremonier, man opsøgte. Et lille tryk *La liste des messages, coches et postes de France* (1646) har tydeligvis været med på rejser, for det grå, sejlgarmsheftede omslag var både krøllet og vandpletet. Disse små bøger var i høj grad med til at lægge rejseruterne fast.

De blev basis for udgivelsen af de følgende tiders regulære rejseførere. De tider var forbi, da man publicerede frivole håndbøger som Harris: *List of Covent Garden Ladies* (1766) eller om livet i det farefulde Madrid, *Los peligros de Madrid*. De nye, alvorsfulde rejsebøger blev nu til med ekspertbistand, selveste John Ruskin udarbejdede galleri-afsnittene for John Murray. Rich. Fords *Handbook for Travellers in Spain* (1847) blev aldrig overgået i grundighed og stod på sin hylde i det samme røde lærredsbind som dengang den kom, nu kun lidt blegere i loden. Bogens oprindelige pris i gyldne tal var endnu til at læse på dens ryg. Denne boggruppe blev brugt meget af bibliotekets lånere, ikke mindst af Chr. Elling, som dør var i stand til at fiske frem de små træk, der gør hans bøger så livsnære og overrumplende. Det havde ikke været gørligt uden disse kongelige samlinger. Skade, at han ikke nåede at rekvirere Stendhal: *Promenades dans Rome 1-2* (Paris 1829), for på permen af tome II har Friederike Brun skrevet: *Ein Geschenk meiner geliebten Tochter Ida Bombelles 1831*. Hvad kunne han ikke have fået ud af dette møde mellem den hårdkogte Henri Beyle og den sværmeriske digterinde, den franske kyniker læst af vor store entusiast?

For alle dem, der ikke kom afsted på kostbare rejser, sørgede forlæggerne også. De som måtte nøjes med at fantasere sig til Sydens herlighed kunne ty til de store europæiske forlags publikationer: *Theatrum Europæum*, *Münsters Cosmografia*, Merians billedværker og mange andre geografiske beskrivelser, som dengang stod i B-etagen i hjørnet mod Tøjhuset. Brunels bibliografi *Manuel du libraire* omtaler med en vis nedlæthed de 34 spejlbind i folio af *Galerie agréable du monde*, fordi mange af plancherne heri var genbrugt fra andre værker; men da deres tal er ca. 2.400, må de være en skatkiste for vore dages billedredaktører, som deri kan finde alverdens lokaliteter som de så ud i begyndelsen af 1700-tallet.

Førstehånds var derimod de store dobbeltsidige illustrationer i G. Zocchi: *Vedute delle Ville della Toscana* (Firenze 1744), hvor kunstneren idealiserede sin skønne hjemegn. Arnoen strømmer under de buede stenbroer, hvor almuefolk sidder med deres lange medestænger, sommerslottene ses mod bjergsiderne med deres cypresalléer, som blæsten river i, sol og skygge veksler i stærk bevægelse, der stiger til furioso i

Bücher-Marr.

Weil ich die Bücher so vermehre,
 Daß ich nichts als den Staub abkehre,
 Bin ich auß dem gelehrten Orden,
 Ich gar zu einem Marrer worden,
 Will Niemand mich dafür erkennen,
 Thut mich doch meine Frau so nehen.

En bognar. Fra: Ein Schock Phantast'n in einem Kasten mit Ihrem Pourtrait gar net
 in Kupffer gebracht und ausgelacht samt einer Vorred. Zufinden bey Johann
 Christoph Weigel in Nürnberg. U. st. o. A.

bindets slutning. Dette værk stod blandt stor-folianterne i C-etagen, de såkaldte "Store Bøger" placeret i de høje skabe under de brede vindueskarme. Her var de fem enorme bind med L'abbé de Saint-Nons rejse i Syditalien (1781- 86). I sine illustrationer overgår det forgængerne fra 1600-tallet. Mens de lagde mest vægt på monumenter og kunst, oplever man her, hvordan betagelsen af Italiens rige natur er ved at slå igenem. Rejseboggen er ved at sprænge sine hidtidige rammer. Bind I har f.eks. et dobbeltblad, "peint d'après nature par Voltaire", der viser et udbrud af Vesuv: et skærende lys løfter sig af bjergets dyb, og sten kastes ud fra krateret. Forfærdede mennesker tumler som skygger i ildskæret, mens omgivelserne ligger i dybt mørke. Man ser nu i naturen den same storhed, som Piranesi gav sine romeske monumenter. Rejseboggen er blevet til en apoteose af det skildrede land.

Disse pragtværker stod ud mod den anden indre gård, der ikke var så tilgroet som den første. Man så over mod læsesalen, og når mørket faldt på, blev der tændt lys bag de grønne ruder. Bordlamperne derovre var, dengang som nu, også med grønne glas og passede smukt til salens mahogni. Fra magasingangen herovre skimtede man også lysene fra de store lysekroner under hvælvingerne. Når de var tændt, kastede de deres skær ud til begge sider. Det skete dengang oftere end i de nuværende sparetider. En kollega fortalte, hvordan den lærde Sigfus Blöndal, bibliotekets islandske medarbejder, en sådan aften passerede læsesalen. Han så op mod de strålende lamper, gned sig smilende i hænderne og udbrød: Er der noget skønnere syn end denne læsesal i fuldt lys?

I bunden af huset fandt man de fleste tidsskrifter og serier i lange rolige rækker, og når man ser dem i deres fuldstændighed, glemmer man let, at de indkom hefte for hefte gennem mange år, og overser det slid og den årvågenhed det krævede at få alle bind i hus, alle supplement og indekser med. Bibliotekets bogbinder måtte sørge for at have et stort lager af ensartet læder til langt ud i fremtiden, så de hundredårige serier kunne beholde deres ensartede udseende. Bindryggene var ofte i mørke farver, så de dannede en dyb baggrund for titlens guldtryk, der for enhver pris måtte forblive letlæselig, så det var let at tage bogen frem til en låner. Når man ønskede at variere og ikke altid ville være tvunget til dystre farver, havde bogbinderen den udvej at påklæbe ryggen en rød eller grøn etiket for titel og årgang. I disse afsnit så man derfor meterlange bindrækker, hylde efter hylde, hvor de enkelte titelfelter adderede sig selv og dannede lange bånd henover ryggen, fornedet et grønt og foroven et rødt, der holdt sammen på de utallige bind, som dermed også blev en fryd for øjet.

Revue des deux mondes var et af det 19. århundredes mest ansete tidsskrifter, og med det synes bogbinderne at have gjort sig særlig umage. Til ryggen valgte de sortblå farver, snittet marmorert i blå, forsatspapiret som en stenet strandbred. Her var ingen løbende bånd, med den dybblå ryg var siret med gyldne rosetmønstre, der lignede stjernebilleder på nathimlen. Sådan blev det udstyret i det mindste i 1850-erne, hvor længe det varede husker jeg ikke, for det udstyr blev der ikke råd til i længden. I Valdemar Vedels barndomshjem var hans far, den almægtige direktør i det danske udenrigsministerium, abonnent på dette tidsskrift. Hefterne, der endte som fire årlige bind, var en hovedkilde for dem, der ønskede at følge med i europæisk og amerikansk kultur. Mens den unge Georg Brandes 1871 lå syg i Rom, var det disse hefter, der blev bragt ham af hans italienske ven Saredo, og for dem var den simpelthen "Revue".

Hverken charme eller vesteuropæisk ånd udmærkede de 240 bind af Preussische

Jahrbücher (1858-1935), der virkede for Preussens ekspansion i Bismarcks ånd. Her i landet blev de læst ikke mindst på grund af deres uforsonlige forhold til de danske sønderjyder syd for grænsen. Die Welt muss wissen, dass Preussen überall dazu bereit ist, das Recht zu schützen - det var mottoet over en af disse artikler. Redaktionens hovedpligt var, skrev den selv, at bevare en ensartet ånd i artiklerne. De blev skåret til efter dens ønsker, og selv anselige bidragydere måtte finde sig i at blive behandlet som indkaldte soldater, der blev stukket i preussiske uniformer. Medarbejdere blev derfor kaldt "preussische Jahrbüchler". De alsidige europæiske revuer blev her omskabt til et våben for Tysklands storhed. På reolerne stod de gråbrune bind med sorte titelfelter som lige så mange feltuniformer.

Et mere broget skue mødte en, når man bevægede sig i afdelingerne med enkeltbøger. De fulgte nøje rækkefølgen i de systematiske kataloger, og hver eneste bog var anderledes end sin nabo, i alle henseender. De store spring i bøgernes udstyr havde afløst seriernes monotone ro. Svinelæder, pergament, kalveskind, spejlbind fra 1700-tallet, nyere tids shirtingsbind afløste hverandre. Nu og da et bind uden titel på ryggen - vendte man det om, dukkede den frem på forsnittet og røbede, at bogen stammede fra de fjerne tider, da den lå eller stod med snittet frem mod beskueren. Da man gik over til at lade ryggen være den synlige del, vandrede titlen derover. Snittene på bøgernes overside var sjældent i guld, men nu og da med nogle farvestenk. Mange eksemplarer fra baroktiden havde snittene marmoreret i rødt eller blå. Strøg man en finger derover eller brugte en støveklud, trådte den oprindelige farvepragt frem igen. Da rengøring som bekendt slider på tingene, overdrev man den ikke. Støvsugning krævede i gamle dage faste røranlæg, som derfor var indlagt i 1906-bygningen. Nogle af os erindrere at have set rengøringsdamer skrue slanger på røranlægget og føre dem over bøgerne eller vifte med lange fjerreste.

Når solen stod lavt om vinteren, kunne den trænge ind i magasinerne, og vi havde påbud om at trække gardinerne for så snart den nåede frem til reolerne. Men det var uundgåeligt, at visse bøger i tidens løb havde fået for megen sol. Førstetrykket af Schopenhauer: Die Welt als Wille und Vorstellung (Leipzig 1819) stod i sin originale karton, der engang var dybblå, men nu var den øverste trediedel afbleget, fordi dens nabobog ikke dækkede den højere op. De angelsaksiske shirtingsbind var mest medtaget af tiden. De yngre havde endnu bevaret deres farver, men på de ældre var titlens guldtryk blevet vanskelig at tyde, og lyset havde fået forsidens kulør til at visne.

I de romanske afsnit stod ikke få af de hvide pegamentbind, som man foretrak dem i Sydens bogsamlinger, hvor det er plat umuligt at holde lyset ude. De er født lyse og kan ikke blegnes mere end de er. Titlen prentede man med stærk skrift ned langs ryggen i brunt blæk, og den eneste pynt var en roset eller et kors også i brunt. Da pergamentet sjældent var foret med pap, kom det sommetider til at krølle og få små buler. Førsteudgaverne af Francisco Quevedo og Gracian så sådan ud, ligesom de tre bind med Lope de Vegas Comedias (1609-13). Med deres tætte tospaltede tryk, i de gulhvide og bøjelige pergamentbind er de et spansk sidestykke til Shakespeares Second folio, som den stod oppe i den øvre etage på biblioteket.

I årene efter 1950 gennemførtes adskillige omvisninger for studerende med henblik på at give dem et indtryk af, hvordan de ældre og yngre bogmasser var organiseret. Derved opnåede man bl.a. at gøre det vanskelige katalogsystem mere gennemskueligt for lånerne. De yngre deltagere, som tit havde fået deres kundskaber gennem fotokopier og ingensinde set tryk med frakturskrift, gik rundt med store øjne - omtrent som når man spadserer omkring i en zoologisk have med sære eller vakre dyr.

De beundrede glade den kunst, hvormed en Rubens havde aktiviseret titelbladet, da han opgav de traditionelle triumfbuer og i stedet skrev titlen ind i et ovalt skjold, på en græsk stele eller hen over et hængende tæppe, der løftede sig i vinden. De sidste ord i navnet Morgenblatt für gebildete Stände vakte undren, og en vis forståelig uvilje kunne spores i deres øjne, hvis man fremviste dedikationen i en bog fra baroktiden. Her var den fyrstelige modtagers navn tit prentet med store skrifttegn. Satsen blev så mindre og mindre ned over siden, indtil forfatternavnet allenederst krøb frem, i mindst skriftgrad, - ikkun som en maddike overfor Deres Durchlauchtighed, ville Oldfux have sagt. Synet af de bastante folianter, tror jeg, fik de unge til at føle sig hensat til de tider, da dinosaurier hørte med til hverdagen.

Når man tænker på nogle af de her beskrevne bøgers og tidsskrifters ælde, kan man ikke lade være at undre sig. At de fleste mennesker kommer helskindet gennem tilværelsen er i sig selv forbavsende. Men er det ikke nærmest et mirakel, at så mange bøger er bevarede: I 1807 blev København bombarderet, ligesom det senere skete med Burmeister & Wain så tæt på biblioteket, på den anden side af havneløbet. I 1884, da Christiansborg brændte, var det kun et omslag i vindens retning, som gjorde at flammerne ikke sprang over til den gamle biblioteksbygning tæt på slottet. Hertil kommer det daglige slid på bøgerne: Bibliotekets personale har gang på gang måttet flytte om på bogmasserne fra bygning til bygning, fra magasin til magasin; og i næsten 200 år, siden 1793, har store dele af bogbestanden kunnet udlånes, d.v.s. gå ud og ind af bygningen og benyttes af et stadig bredere publikum. Generation efter generation af bibliotekarer forsvandt ud af tilværelsen, men bøgerne forblev. Livet er kort, kunsten lang.